

Ηαλήθεια είναι πως έχουμε πέσει κάπως πίσω στις υποχρεώσεις μας για αυτή τη σειρά κειμένων. Σαν αποτέλεσμα, πολλοί σύντροφοι και συντρόφισσες μας είπαν ευγενικά ότι έχουμε μπλέξει τα μπούτια μας και ότι τα όσα γράφουμε τελευταία “καλά είναι, αλλά δεν κολλάνε το ένα με το άλλο” (είδατε ευγένεια). Με τέτοια κριτική να μας βαραίνει τον ύπνο, αποφασίσαμε να φτάσουμε στη δικτατορία του Μεταξά με κινήσεις κοφτές και αποφασιστικές. Θα χρειαστούμε δύο συνέχειες. Η πρώτη συνέχεια είναι ετούτη εδώ και περιγράφει το πολιτικό σκηνικό και τους τρόπους με τους οποίους η ελληνική αστική τάξη αποφάσισε σχετικά αλαφισμένα ότι για να πετύχει η δικτατορία πρέπει να γίνει από όλους μαζί και ότι ο Ιωάννης Μεταξάς είναι ο άνθρωπος της, αποδεικνύοντας ταυτόχρονα ότι η σταλινοκρατούμενη Κομμουνιστική Διεθνής, όταν μιλούσε για τον φασισμό, έλεγε μπούρδες. Η δεύτερη συνέχεια θα έχει να κάνει με το εργατικό κίνημα τα χρόνια 1935 - 36 και τους λόγους για τους οποίους νομίζουμε πως στην πραγματικότητα πρόκειται για την τελευταία μάχη του νοτιοβαλκανικού προλεταριάτου πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μια μάχη αντιφασιστική, ηρωική και παραγνωρισμένη. Εν τω μεταξύ, ελπίζουμε να αποδείξουμε (μέσω υποσημειώσεων με το καντάρι) ότι τα όσα γράφαμε στα τελευταία τεύχη τελικά όχι μόνο “κολλούσαν” το ένα με το άλλο, αλλά και περιέγραφαν όσο καλύτερα μπορούσαμε τις συνθήκες που οδήγησαν στην (και τυπική) εγκαθίδρυση ενός φασισμού αλά ελληνικά. Λοιπόν:

I. Ο ορισμός του φασισμού και η σημασία του

Έτσι για να μην υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με το ποιος έκανε κουμάντο, το 7ο παγκόσμιο συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς έλαβε χώρα στη Μόσχα από τις 25 Ιούλη έως τις 20 Αυγούστου του 1935. Εκεί διατυπώθηκε ο ορισμός του φασισμού και οι στρατηγικές που θα ακολουθούσαν εναντίον του τα κομμουνιστικά κόμματα στα δέκα σκοτεινά χρόνια που ακολούθησαν. Βασικός εισηγητής ήταν ο Γκεόργκι Δημητρώφ, τότε αρχηγός της Κομιντέρν, πρώην κατηγορούμενος για τον εμπρησμό του Ράιχσταγκ και μετέπειτα αρχηγός του Βουλγαρικού κράτους, φυσικά όμως το κείμενο δεν ήταν δίχως την έγκριση του οικοδεσπότη, δηλαδή του Ιωσήφ Στάλιν. Ο ορισμός του φασισμού πήγαινε ως εξής:

Ο δρόμος προς την φασιστική δικτατορία ως τμήμα του δρόμου προς τον πόλεμο, 1933 - 1936

Ο φασισμός είναι η ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία των πιο αντιδραστικών, των πιο σωβινιστικών και των πιο ιμπεριαλιστικών στοιχείων του χρηματιστικού κεφαλαίου. Είναι η οργάνωση της τρομοκρατικής καταπίεσης της εργατικής τάξης και των επαναστατικών στρωμάτων της αγροτιάς και της διανόησης. Στην εξωτερική πολιτική ο φασισμός, υποδαυλίζοντας το μίσος απέναντι στα άλλα έθνη, αντιπροσωπεύει τον επιθετικό μιλιταρισμό στην πιο κτηνώδη μορφή του... Ο ερχομός στην εξουσία του φασισμού δεν είναι συνθητισμένη εγκαθίδρυση μιας αστικής κυβέρνησης στη θέση μιας άλλης, αλλά η αντικατάσταση μιας κρατικής μορφής της ταξικής κυριαρχίας της αστικής τάξης, δηλαδή της αστικής δημοκρατίας, από μια άλλη μορφή, δηλαδή την ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία... Ο φασισμός επιδιώκει την πιο ανεμπόδιστη εκμετάλλευση των μαζών... παραδίδει τον λαό στα πιο διεφθαρμένα και πουλημένα στοιχεία...’

Αν ψάχνει κανείς για λέξεις - κλειδιά, θα εντοπίσει εύκολα εκείνο το “πιο” που εμφανίζεται, ούτε λίγο ούτε πολύ, έξι φορές στο απόσπασμα που προηγήθηκε. Αυτό το “πιο” έχει στρατηγική σημασία. Γιατί εφόσον σε κάθε καπιταλιστικό κράτος υπάρχουν τα “πιο” αντιδραστικά - σωβινιστικά - διεφθαρμένα - ιμπεριαλιστικά “στοιχεία”, προφανώς υπάρχουν και τα “όχι και τόσο”, δηλαδή κάτι “στοιχεία” που συντάσσονται μεν με την αστική τάξη πολιτικά και υπαρξιακά, αλλά μπορεί και να είναι... “κάπως” προδευτικά - φιλειρηνικά - αδιάφθορα κλπ κλπ. Το μεγάλο κέρδος για το σταλινικό καθεστώς ήταν η επίσημη παραδοχή ότι υπάρχουν “φιλοπόλεμα” και “φιλειρηνικά” καπιταλιστικά κράτη και η σύνταξη των κομμουνιστικών κομμάτων με τη μεριά των “φιλειρηνικών” κρατών και συνεπώς με τα γεωπολιτικά συμφέροντα και τους πολεμικούς σχεδιασμούς της ΕΣΣΔ. Άλλα υπήρχαν και περαιτέρω επιπτώσεις. Όντως, η στρατηγική των κομμουνιστικών κομμάτων στα χρόνια που ακολούθησαν, περιστράφηκε γύρω από την αναζήτηση των “συμμάχων του προλεταριάτου” μεταξύ αυτών των “όχι και τόσο” στοιχείων και τη συμμαχία μαζί τους προκειμένου να ανακοπεί η επέλαση του φασισμού.

Στην περίπτωση της Ελλάδας και του ΚΚΕ, αυτή η αναζήτηση έλαβε χώρα τη φλογισμένη τριετία 1934 - 36, έγινε με συνέπεια και μέθοδο... και κατέληξε να παραδώσει το νεογέννητο προλεταριάτο χειροπόδαρα δεμένο στα χέρια της φασιστικής δικτατορίας του Μεταξά. Γιατί στην περίπτωση του ελληνικού κράτους, όπως και γενικότερα, δεν υπήρχαν “πιο” και “όχι και τόσο” στοιχεία, αλλά μια συντεταγμένη (δεδομένων των περιστάσεων) πορεία προς τον φασισμό και τον πόλεμο. Όπως θα δούμε παρακάτω μάλιστα, για το ελληνικό κράτος δεν υπήρχε η πολυτέλεια άλλων επιλογών.

2. Δεν υπάρχει “πιο”: Το ελληνικό κράτος το 1935

Το 1935 λοιπόν, χρονιά που η σταλινοκρατούμενη Κομμουνιστική Διεθνής όριζε τον φασισμό στη Μόσχα, το ελληνικό κράτος είχε ήδη ορίσει τον δικό του φασισμό και αναζητούσε τον τρόπο της τελικής του εφαρμογής. Μάλιστα μπορεί να δει κανείς μια πληθώρα παραγόντων να δουλεύει προς την εγκαθίδρυση του ελληνικού φασισμού, ειδικά από το 1930 και μετά.

Ο πρώτος παράγοντας ήταν η εμφάνιση και η πολιτική οργάνωση της εργατικής τάξης. Όπως έχουμε δει σε προηγούμενα τεύχη, η αποτυχία της ελληνικής ιμπεριαλιστικής εκστρατείας στη Μικρά Ασία συνέθλιψε τη “μεγάλη ιδέα” αλλά ταυτόχρονα προίκισε τον ελληνικό καπιταλισμό για πρώτη φορά στην ιστορία του με ένα πολυπλήθες και αρχικά πλήρως εξαθλιωμένο και ασθε-

Σπουδές στο γαλανόμαυρο

φασίστες και παρακρατικοί στην κοιτίδα της δημοκρατίας

Ο Ριζοσπάστης προειδοποιεί για τη δικτατορία του Μεταξά (20/05/1936).

νικό οργανωτικά προλεταριάτο. Οι προφανείς δυνατότητες εκμετάλλευσης αυτού του προλεταριάτου αποτέλεσαν την πρώτη πραγματική ώθηση για τη δημιουργία μιας ελληνικής βιομηχανίας. Ταυτόχρονα όμως, καθώς τα χρόνια περνούσαν, το προλεταριάτο οργανωνόταν και εμφανιζόταν ως τάξη, δημιουργώντας για το ελληνικό κράτος νέες ανάγκες οργάνωσης της καταστολής και του ελέγχου. Οι δεκαετίες του 1920 και του 1930 είναι οι δεκαετίες της εμφάνισης των μυστικών υπηρεσιών και του προσανατολισμού τους προς τον εσωτερικό εχθρό, δηλαδή την οργανωμένη εργατική τάξη². Είναι τα χρόνια της εμφάνισης των φασιστικών οργανώσεων και της σύνδεσής τους με το κράτος.³ Είναι τα χρόνια όπου οι απεργίες διαδέχονταν η μια την άλλη σαν τα φύλλα του ημερολογίου παρά τους νεκρούς και τραυματίες εργάτες που τις συνόδευαν σκεδόν νομοτελειακά⁴. Με λίγα λόγια οι δεκαετίες του '20 και του '30 είναι δεκαετίες ενός διαρκούς εμφύλιου πολέμου χαμηλής έντασης, ο οποίος όμως δεν κατέληγε σε τελική ήττα του προλεταριάτου. Το 1935 το προλεταριάτο προέβαλλε απειλητικό, ήδη προδομένο από την ηγεσία του, παρόλ' αυτά βίαιο, πανταχού παρόν και πάνω απ' όλα με σωρευμένη την καταπίεση 15 χρόνων να θρέφει τη φωτιά.

Σε αυτή την κατάσταση ερχόταν να προστεθεί η παγκόσμια καπιταλιστική κρίση. Από το 1929 και μετά, ο ελληνικός βιομηχανικός, εμπορικός και τραπεζικός καπιταλισμός, ανδρωμένος και κινούμενος με τη φτηνή εργατική δύναμη των προσφύγων, είχε επιπλέον να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση και τις αναγκαιότητες που έθετε. Οι πολιτικές γνώμες που διαμορφώνονταν στα πιο νευραλγικά του σημεία εκφράζονταν όλο και πιο ξεκάθαρα. Ο απολογισμός εργασιών της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας του 1931, για παράδειγμα, περιλαμβάνει τις εξής γραμμές:

...ο ελληνικός λαός, του οποίου η ευφυΐα, η σωφροσύνη, η λιτότης και η καρτερία είναι όντως μεγάλαι αρεταί, αιρόμενος εις το ύψος των περιστάσεων και κωφεύων εις τας απατηλάς υποσχέσεις και κακόβουλους εισηγήσεις, θα κατανοήση πλήρως και θ' αποδείξῃ εμπράκτως ότι οι λαοί μόνο δια σιδηράς πειθαρχίας εις τας νομίμους κυβερνήσεις αυτών, διάσκονται και επιμόχθου εργασίας, δι' αυστηράς οικονομίας, δια περιορισμού όχι μόνον των δαπανών, αλλά και των αναγκών, δια συνενέσεως και εν πατριωτισμώ δύνανται να προαχθώσι και να ευημερώσι (...) η ιδιωτική πρωτοβουλία είναι ανεπαρκής πλέον, υπό την παρούσαν διαμόρφωσιν των πραγμάτων, να οργανώσῃ και να βαστάσῃ εις τους ώμους της [την οικονομική ανάπτυξη, οπότε] το καθήκον του κράτους διαγράφεται σαφές (...)

Ο άνθρωπος που υπέγραψε αυτά τα σοφά λόγια είναι ο διοικητής της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας Ιωάννης Δροσόπουλος. Όπως έχουμε δει αλλού, ο Δροσόπουλος, ακλόνητος διοικητής της Εθνικής “και δεκαπέντε ακόμη εταιρειών και τραπεζών” από το 1928 έως τον θάνατό του το 1939, είναι ίσως το πλέον σταθερό πρόσωπο σε ανώτατη θέση στην πολιτική ζωή της Ελλάδας του μεσοπολέμου.⁶ Φυσικά αυτή η σταθερότητα τη στιγμή που τα πραξικόπημα διαδέχονταν το ένα το άλλο, υποδεικνύει την σημασία της Εθνικής τράπεζας ειδικά και του τραπεζικού συστήματος γενικότερα. Προφανώς η Εθνική Τράπεζα και ο διοικητής της εμφορούνταν από χαρακτηριστική ευρύτητα ενδιαφερόντων, αφού σε αυτό το μεστής σημασίας απόσπασμα βρίσκουμε να συνυπάρχουν η κομμουνιστική απειλή (οι “κακόβουλες εισηγήσεις”), η ταξική καταπίεση (ο “περιορισμός και των αναγκών”) και τελικά η επερχόμενη δικτατορία, όχι απλώς ως πολιτικό καθεστώς “σιδηράς πειθαρχίας”, αλλά και ως τρόπος οικονομικής διακυβέρνησης και νέο “καθήκον του κράτους” σε καιρούς οικονομικής κρίσης. Πρόκειται για μια σπάνια περιγραφή του πολεμικού Κεύνσιανισμού των καιρών της οικονομικής κρίσης, που θα πρέπει να διαβάζεται σε συνδυασμό με τη ρήση του Βενιζέλου σύμφωνα με την οποία “δίχως το στρατό και την Εθνική Τράπεζα δεν δύναται να κυβερνηθεί η χώρα”.

Ταυτόχρονα βέβαια, τα σύννεφα του πολέμου σωρεύονταν απειλητικά. Τουλάχιστον από το 1934, όχι μόνο οι στρατιωτικοί ιθύνοντες του ελληνικού κράτους, αλλά ακόμη και το ημιπαράνομο ΚΚΕ, διέκριναν τον πόλεμο και μπορούσαν να προβλέπουν τους αντιμαχόμενους έχοντας υπ' όψη τη γεωπολιτική κατάσταση της περιοχής και τα συμφέροντα του ελληνικού ιμπεριαλισμού. Σύμφωνα με τις γνώμες που εκφράζονταν στο εσωτερικό του ελληνικού κράτους ήδη από το 1934, τόσο ο παγκόσμιος πόλεμος, όσο και η εμπλοκή σε αυτόν του ελληνικού κράτους με τη μεριά των “ναυτικών δυνάμεων” (δηλαδή της Μεγάλης Βρετανίας), ήταν αναπόφευκτα.⁷

Κι έτσι ερχόμαστε στο 1935. Η ελληνική αστική τάξη, σπαρασσόμενη από ενδοταξικές έριδες, αντιμέτωπη με ένα μαχητικό προλεταριάτο, με την οικονομική κρίση να τής σφίγγει τον λαιμό, έπρεπε παρόλ' αυτά να προετοιμαστεί υλικά και ιδεολογικά για τον επερχόμενο παγκόσμιο πόλεμο. Το ζήτημα δεν ήταν αν θα γίνει πραξικόπημα, αλλά πώς θα γίνει να το κάνουν όλοι μαζί. Ή ακριβέστερα: Η στρατηγική λύση ήταν το πραξικόπημα και ο φασισμός και το τακτικό πρόβλημα ήταν η διαμόρφωση του τρόπου με τον οποίο το πραξικόπημα θα γινόταν κατά το δυνατόν, όχι ως ένα από τα συνήθη προνουντσιαμέντα των μεν εναντίον των δε, αλλά ως η έκφραση μιας όσο το δυνατόν ευρύτερης συμμαχίας μεταξύ των αλληλοσπαρασσόμενων κομματιών της αστικής τάξης. Το πρόβλημα ήταν δύσκολο: μα δεν έλειπαν τα θετικά στοιχεία. Ορισμένοι οραματιστές εκπρόσωποι, ορισμένοι κυνικοί φιλόδοξοι δικτάτορες με παρελθόν, ο στρατός και οι μηχανισμοί ασφαλείας που μετά από τις απαραίτητες εκκαθαρίσεις λειτούργησαν μια χαρά και η σταλινική στροφή του ΚΚΕ θα έστρωναν τον δρόμο προς τον φασισμό. Κι ας μην μπερδεύμαστε: Ετούτη ήταν μια μάχη όπως όλες οι αντιφασιστικές μάχες, μάχη δίχως “πιο” και “όχι και τόσο”, μάχη μεταξύ του προλεταριάτου και της αστικής τάξης.

Παλλαϊκό Μέτωπο

Η μισή κοινοβουλευτική ομάδα του Παλλαϊκού Μετώπου όπως είχε προκύψει από τις εκλογές του Γενάρη του '36, ποζάρει μέσα στην αίθουσα που τίλιανται στο κοινοβούλιο. Πλήρως συντεταγμένοι με τις αποφάσεις της σταλινοκρατούμενης Κομμουνιστικής Διεθνούς, είχαν εναποθέσει την αντιφασιστική μάχη σε κοινοβουλευτικές ιντριγκες και μυστικά σύμφωνα με τα “όχι και τόσο” φασιστικά στοιχεία της ελληνικής ελίτ. Πολλοί από αυτούς θα στελέχωνταν τα ανώτατα κλιμάκια του ΚΚΕ κατά τη διάρκεια της κατοχής, πράγμα που με τη σειρά του εξηγεί πολλά.

Κλασική φάση I: Οι καραδοκούντες εις λεωφόρον Κηφισίας

Σε κλασικό λατινοαμερικανικό ενσταντανέ, ο αντιστράτηγος Παπάγος και ο υποναύαρχος Οικονομόπουλος αποχωρούν από το υπουργείο των στρατιωτικών το μεσημέρι της 10ης Οκτωβρίου του 1935. Το πρώτο τούς είχε βρει να παραμονεύουν στη λεωφόρο Κηφισίας τον πρωθυπουργό για να του ανακοινώσουν ότι δεν είναι πια πρωθυπουργός.

3. Προς τη φασιστική δικτατορία I

Η επιστροφή του βασιλιά

Όπως είδαμε στο τεύχος 22, τον Οκτώβριο του 1935 τα γενικά επιτελεία στρατού, ναυτικού και αεροπορίας και οι αρχηγοί των τριών όπλων υπέγραψαν μια έκθεση με τον γενικό τίτλο *Γενική συνολική εκτίμηση της στρατηγικής καταστάσεως της Ελλάδος εις την περίπτωσην Αγγλοϊταλικού πολέμου*.⁸ Εκεί η προσέγγισή μας εστιάζεται στην γεωπολιτική κατάσταση του ελληνικού κράτους πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και στις αιτίες της συμμαχίας του με τη Μεγάλη Βρετανία. Άλλα το ιστορικό πλαίσιο εντός του οποίου γράφτηκε η έκθεση και τα πρόσωπα που την υπέγραψαν, έχουν διόλου αμελητέα σημασία.

Ο χρόνος λοιπόν ήταν ο Οκτώβριος του 1935. Την Ιη Μαρτίου της ίδιας χρονιάς, το κομμάτι της αστικής εξουσίας που τότε άκουγε στο όνομα “οι Βενιζέλικοι” είχε προσπαθήσει να πραγματοποιήσει ακόμη ένα στρατιωτικό πραξικό πόμπη. εκείνη η τελευταία πράξη του λυσσασμένου ανταγωνισμού μεταξύ των δύο φατριών της ελληνικής αστικής τάξης είχε αποτύχει θεαματικά, ο Βενιζέλος είχε καταφύγει στο Παρίσι απ' όπου δεν θα ξαναγυρνούσε ποτέ και το στράτευμα είχε εκκαθαρισθεί πλήρως από τους βενιζέλικους αξιωματικούς.

Με λίγα λόγια, ένα σοβαρό κομμάτι της κρατικής εξουσίας είχε περάσει στα χέρια του κομματιού της ελίτ που τότε άκουγε στο όνομα “οι Αντιβενιζέλικοι”, δηλαδή στο λεγόμενο “λαϊκό κόμμα” του Παναγή Τσαλδάρη και στους μοναρχικούς αξιωματικούς του στρατού, ανθρώπους με σημαντική εμπειρία πραξικοπημάτων και “εκτροπών του πολιτεύματος” με πολιτική έκφραση το “Ριζοσπαστικό Κόμμα” του Γεώργιου Κονδύλη. Φυσικά ανάμεσά τους βρίσκονταν και οι συγγραφείς της έκθεσης που μας απασχόλησε δύο τεύχη πριν και ειδικά ο υπουργός Οικονόμου, αρχηγός του ναυτικού, μέλος του “στρατιωτικού συνδέσμου”, μοναρχικής οργάνωσης στο εσωτερικό του στρατού, και άνθρωπος που βρίσκοταν βαθιά μπλεγμένος στις προσπάθειες παλινόρθωσης της μοναρχίας που εξελίσσονταν με αέρα επειγόντος.

Ίσως μάλιστα το “επείγον” να μην είναι αρκετά δυνατή λέξη. Αν κάτι έδειχνε το αποτυχημένο βενιζέλικο πραξικό πόμπη μήπως ήταν ότι η φαγωμάρα των δύο φατριών της ελληνικής αστικής τάξης είχε πλέον φτάσει στο απροχώρητο. Ενώ μόνο μέσα στον Αύγουστο του '35, δύο διαφορετικές εστίες αγροτικών ταραχών, στην Κρήτη και την Πελοπόννησο χρειάστηκε να κατασταλούν με την επέμβαση του στρατού και πολλούς νεκρούς και τραυματίες, ενώ η οικονομική κρίση έσφιγγε τον λαιμό των αφεντικών και ενώ ο παγκόσμιος πόλεμος ήταν προ των πυλών (στις 3 του Οκτώβρη του 1935 ο ιταλικός στρατός εισέβαλλε στην Αιθιοπία), ο ελληνικός στρατός απέπεμπε σημαντικό στελεχικό δυναμικό που έφτανε μέχρι τον βαθμό του στρατηγού. Με λίγα λόγια, το διευθυντικό προσωπικό του ελληνικού κράτους ασχολούνταν με τις φαγωμάρες του τόσο που να αδυνατεί να οργανώσει τα κατά Δροσόπουλο “σαφή καθήκοντα” του κράτους. Εκείνο που χρειάζοταν ήταν επιτέλους μια σαφής κατεύθυνση, μια συγκεκριμένη οργάνωση της εξουσίας υπεράνω βενιζέλικων και αντιβενιζέλικων.

Δεν μπορούμε να ξέρουμε πόσο σαφή ήταν όλα αυτά στα μυαλά εκείνων που, ενώ τρώγονταν μεταξύ τους για την επικράτηση, έπρεπε ταυτόχρονα να μεθοδεύσουν αυτή τη νέα νομιμή της εξουσίας. Το γεγονός πάντως είναι ότι το πρώτη 10ης Οκτωβρίου του 1935, ένα αυτοκίνητο είχε στηθεί στη λεωφόρο Κηφισίας περιμένοντας να περάσει η λιμουζίνα του πρωθυπουργού Παναγή Τσαλδάρη. Μέσα στο αυτοκίνητο βρίσκονταν ο υποστράτηγος Παπάγος, ο υποστράτηγος Ρέππας και ο αντιναύαρχος Οικονόμου, όλοι τους μοναρχικοί. Η λιμουζίνα του πρωθυπουργού, αντί να καταλήξει στον αρχικό της προορισμό, επέστρεψε στο σπίτι του με συνοδεία. Και το μεσημέρι εκδόθηκε η παρακάτω κυβερνητική ανακοίνωση:

Η κυβέρνησις ανακοινοί προς τον ελληνικόν λαόν τα εξής: Ο υποστράτηγος Παπάγος, διοικητής του Α' σώματος στρατού, ο υποναύαρχος Οικονόμου, αρχηγός του ναυτικού επιτελείου, ο υποστράτηγος Ρέππας, διοικητής της αεροπορίας, παρουσιασθέντες σήμερον την ΙΙην π.μ ενώπιον του κ. πρόεδρου της κυβερνήσεως εδήλωσαν αυτώ ότι ως εκπρόσωποι του στρατού, του πολεμικού ναυτικού και της αεροπορίας, απαιτούν την απομάκρυνση της κυβερνήσεως. Ο κ. πρόεδρος της κυβερνήσεως κατόπιν τούτου συνεκάλεσε το υπουργικόν συμβούλιον, καθ' ο μετά την εξέτασιν της καταστάσεως ηρωτήθησαν ο υπουργός των στρατιωτικών κ. Κονδύλης και οι κ.κ. υπουργοί της αεροπορίας και των ναυτικών αν ως επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων της χώρας δύνανται να αναλάβουν την επιβολήν της θελήσεως της Εθνοσυνελεύσεως εκπροσωπούσης την κυρίαρχον θέλησιν του λαού. Ο κ. Κονδύλης και οι λοιποί δύο συνάδελφοί του εδήλωσαν ότι ευρίσκονται εν αδυναμία να αντιταχθούν. Κατόπιν τούτου η κυβέρνησης παρητήθη.⁹

Όπως καταλαβαίνει κανείς, τα πραξικόπημα στην Ελλάδα του 1935 δεν ήταν και τόσο σύνθετο ζήτημα. Παρότι στην κυβερνητική ανακοίνωση δήλωνε “εν αδυναμίᾳ” να ελέγχει τον στρατό, την διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο Γεώργιος Κονδύλης, αρχηγός του “Ριζοσπαστικού Κόμματος”, υποστράτηγος εν αποστρατείᾳ, παλιός βενιζέλικος και νυν μοναρχικός, θαυμαστής του Μουσολίνι, επίδοξος δικτάτορας και πάνω απ' όλα ο άνθρωπος που είχε πιστωθεί την ένοπλη καταστολή του βενιζέλικου πραξικοπήματος. Η νέα κυβέρνηση ανέλαβε να διεξάγει στις 3 του Νοέμβρη δημοψήφισμα με θέμα την παλινόρθωση της μοναρχίας και παρεμπιπόντως να τακτοποίησε ορισμένες εικερεμότητες. Όσα μέλη των σωμάτων ασφαλείας κατηγορούνταν για βιαιοπραγίες, παράνομη κατακράτηση κλπ “από Ιης Μαρτίου” αμησητεύθηκαν. Οι υπουργοί δικαιοσύνης και εσωτερικών απέκτησαν το δικαίωμα να “προβαίνουν εις την εκτόπισην, δια χρόνον της αρεσκείας των παντός προσώπου υπόπτου” και το χρησιμοποίησαν κατά βούληση φυλακίζοντας και εξορίζοντας εκατοντάδες “ύποπτους κομμουνιστές” κατά τη διάρκεια του Οκτωβρίου.

Εν τω μεταξύ ο ριγμένος από πραξικόπημα πρώην πρωθυπουργός Παναγής Τσαλδάρης (που τώρα έχει γίνει δρόμος) γυρνούσε τη χώρα εκθέτοντας τα πλεονεκτήματα της μοναρχίας. Δεν ήταν ο μόνος που τα αντιλαμβανόταν. Ο εξόριστος στο Παρίσι Βενιζέλος με επι-

Κλασική φάση II:

Η επιστροφή του βασιλιά (κι ο Φρόντου με μουστάκι)

25 Νοέμβρη του '35. Σε έτερο κλασικό λατινοαμερικανικό ενσταντανέ, ο βραχύβιος δικτάτορας Κονδύλης υποδέχεται τον βασιλιά παραδίδοντάς του το διάγγελμα που πρέπει να διαβάσει προ τον ελληνικό λαό. Ο βασιλιάς το κοίταξε και διάβασε άλλο δικό του. Λίγες μέρες μετά ο Κονδύλης εξαναγκάστηκε σε παραίτηση και δύο μόνες μετά πέθανε “από καρδιακή προσβολή”, αλλά σπν πραγματικότητα, πιθανότατα απ' το κακό του.

Ο χαφίες

Μάιν του 1936. Χαφίες της ασφάλειας Θεσσαλονίκης χτυπάει πεσμένη εργάτρια. Η καταστολή της μεγάλης καπνεργατικής απεργίας βρίσκεται σε εξέλιξη. Αποτέλεσμα 15 νεκροί, 300 τραυματίες.

στολή του γραμμένη τέσσερις μέρες πριν από το δημοψήφισμα, ανακοίνωνε ότι “ο δημοκρατικός κόσμος θα ημπορούσε να παράσχει την ανοχήν του δια μιαν δοκιμαστικήν περίοδον προς τον βασιλέα” εφόσον αυτός με την επανόδο του διασφαλίζει τις ελευθερίες, εγκαταστήσει κράτος δικαίου και “δημοσιεύση διάταγμα γενικής αμνηστείας”, δηλαδή εφόσον επαναφέρει στο στράτευμα τους απότακτους βενιζελικούς αξιωματικούς.

Έπειτα από αυτή την ταχύρρυθμη προετοιμασία, το δημοψήφισμα έγινε στις 3 Νοέμβρη του 1935, ο βασιλιάς έλαβε αρχικά 105% γιατί τα ψηφοδέλτια ήταν περισσότερα από τους ψηφοφόρους, ενώ έπειτα από ολονύκτια επανακαταμέτρηση το ποσοστό υπέρ της βασιλείας περιορίστηκε στο 97,8%. Η αναγκαία υπεράνω διαμαχών πολιτική διεύθυνση που θα οδηγούσε το ελληνικό κράτος στον πόλεμο μπορούσε να αρχίσει να διαμορφώνεται. Όχι βέβαια δίχως μια διευθέτηση της εσωτερικής φαγωμάρας των διαφόρων επίδοξων δικτατόρων.

4. Προς τη φασιστική δικτατορία II

Οι εκπρόσωποι της εργατικής τάξης βυσσοδομούν ασυστόλως και ανεπιτυχώς

Ο βασιλιάς κατέφθασε στη χώρα μετά βαΐων, κλάδων, διαδόχου και αυλής στις 25 του Νοέμβρη του 1935. Αμέσως μετά την επιστροφή, έθεσε στον Κονδύλη θέμα αμνηστίας των βενιζελικών αξιωματικών. Μη μπορώντας να συμμορφωθεί με την απαίτηση και προδομένος από τους μέχρι πρότινος υποστηρικτές του και ειδικά τους πραξικοπηματίες που καραδοκούσαν στη λεωφόρο Κηφισίας, ο Γεώργιος Κονδύλης, δικτάτορας που δεν είχε κλείσει ακόμη δυο μήνες, περιθωριοποίησε άμεσα και παραιτήθηκε στις 30 του Νοέμβρη.¹⁰ Ο βασιλιάς αντικατέστησε την κυβέρνηση Κονδύλη με μια υπηρεσιακή κυβέρνηση η σύνθεση της οποίας έχει το ενδιαφέρον της. Πρωθυπουργός ορίστηκε ο Κώστας Δεμερζής, πολιτικός παροπλισμένος από τη δεκαετία του '20 και καθηγητής της νομικής του πανεπιστημίου Αθηνών. Στα λοιπά πρόσωπα της κυβέρνησης βρίσκουμε τον Νίκο Κανελλόπουλο, ιδιοκτήτη της εταιρείας λιπασμάτων και πατέρα του αρχηγού του φασιστικού “Παμφοιτητικού Συλλόγου”, τον Α. Βαλαωρίτη, γιο πρώην διοικητή της Εθνικής Τράπεζας και μέτοχο της τράπεζας, τον Γ. Μαντζαβίνο, κουνιάδο του Παπαστράτου με τα τσιγάρα, τον στρατηγό Πλατάτη, εξέχον μέλος του μοναρχικού “στρατιωτικού συνδέσμου” και πάει λέγοντας. Αυτή η σύμπραξη μερίδων της αστικής τάξης και μοναρχικών στρατιωτικών ανέλαβε να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές. Στην πραγματικότητα βέβαια, εκείνη η κυβέρνηση εξέφραζε την αστική συμμαχία που μέσα από περίτεχνα δημητριγμένα “πολιτικά αδιέξοδα”, λίγους μήνες μετά θα οδηγούσε τη χώρα στη φασιστική δικτατορία.

Προς το παρόν όμως είχε έρθει η ώρα των εκλογών. Οι εκλογές της 26ης Ιανουαρίου του 1936 διεξήχθησαν κατά γενική ομολογία δίχως νοθείες και βέβαια με την απλή αναλογική, σύστημα το οποίο πάντα αποτελεί εγγύηση ότι δεν θα υπάρξει κυβέρνηση, ειδικά όταν τα μισά μέλη της βουλής λίγους μήνες πριν έχουν πραγματοποιήσει πραξικόπημα ενάντια στα άλλα μισά. Πράγματι, σε εκείνες τις τελευταίες εκλογές που διεξήγαγε το ελληνικό κράτος πριν τον πόλεμο, έλαβαν: Τα κόμματα των βενιζελικών 143 έδρες, τα κόμματα των αντιβενιζελικών 142 έδρες και το “Παλλαϊκό Μέτωπο” του ΚΚΕ 15 έδρες.

Για να καταλάβουμε την μετέπειτα συμπεριφορά των 15 εδρών του ΚΚΕ θα πρέπει να έχουμε υπ' όψη ότι η σταλινική στροφή του κόμματος είχε πλέον ολοκληρωθεί. Το 6ο συνέδριο του ΚΚΕ που ολοκληρώθηκε μέσα στον Δεκέμβρη του 1935, επεσήμανε τον κίνδυνο φασιστικής δικτατορίας και δήλωνε ότι το κόμμα είναι αποφασισμένο να συνεργαστεί “με όλα τα κόμματα και τις οργανώσεις που αποκρούονται τον φασισμό και τη δικτατορία”. Επίσης επεσήμανε τον κίνδυνο πολέμου και “απώλειας της εθνικής ανεξαρτησίας (...) που απειλείται από τους ξένους ιμπεριαλιστές κυρίως σήμερα από την Ιταλία” και διακήρυξε ότι “Θα καταπολεμήσει θανάσιμα κάθε ξεπούλημα της χώρας και κάθε απειλή της εθνικής ανεξαρτησίας και λευτεριάς απ' τον ξένο ιμπεριαλισμό”. Τέλος, το συνέδριο αντικατέστησε το σύνθημα “ενιαία και ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη” με το “πλέρια ισοτιμία στις μειονότητες”. Με λίγα λόγια το ΚΚΕ συντασσόταν πλήρως με τις γραμμές της σταλινοκρατούμενης κομμουνιστικής διεθνούς, δήλωνε εθνική υπευθυνότητα με κάθε τρόπο και ετοιμαζόταν να αναζητήσει συμμαχίες με την αστική τάξη “ενάντια στον φασισμό”, και να υπερασπιστεί την “εθνική ανεξαρτησία” παλεύοντας με τους “ξένους ιμπεριαλισμούς”.¹¹

Το αποτέλεσμα των εκλογών ήταν ότι καλύτερο για μια προοπτίκα εφαρμογής της γραμμής της κομμουνιστικής διεθνούς. Πεισμένη ότι τα “όχι και τόσο φασιστικά” στοιχεία της ελληνικής αστικής τάξης υπήρχαν και ότι το αποτέλεσμα των εκλογών τής απέδιδε ρυθμιστικό ρόλο απέναντί τους, η κοινοβουλευτική ομάδα του ΚΚΕ αμέσως μετά τις εκλογές (30/1) δήλωσε ότι

το Παλλαϊκό Μέτωπο, ενδιαφερόμενο για την αποκατάσταση ομαλής πολιτικής ζωής (...) είναι έτοιμο να δώσει ψήφο ανοχής σε μια κυβέρνηση που θα αναλάμβανε (...) την απόδοση Γενικής Πολιτικής Αμνηστίας, την κατάργηση του ιδιωνύμου, των Επιτροπών Ασφαλείας, των αντιϋπαλληλικών και λοιπών ανελεύθερων νόμων, την απόδοση πλήρους ελευθερίας στις οργανώσεις του λαού, την κατοχύρωση της αναλογικής, τη διάλυση των φασιστικών και τρομοκρατικών οργανώσεων (...)

Και συνέχιζε επισημαίνοντας ότι “δεδομένου ότι το Κόμμα των Φιλελευθέρων [μαζί με τους λοιπούς βενιζελικούς και] με την ανοχή της Κοινοβουλευτικής Ομάδος του Παλλαϊκού Μετώπου συγκεντρώνει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, είναι δυνατός ο σχηματισμός μιας τέτοιας κυβέρνησης”. Ότι το Κόμμα των Φιλελευθέρων που θα καταργούσε το ιδιώνυμο, ήταν το ίδιο κόμμα που λίγα χρόνια πριν είχε εμπνευστεί το ιδιώνυμο και μαζί τις δηλώσεις μετάνοιας και τις εξορίες, ήταν ψηλά γράμματα για την ηγεσία του ΚΚΕ. Πράγματι, στις 19 Φεβρουαρίου του 1936, ο αρχηγός της κοινοβουλευτικής ομάδας του Παλλαϊκού Μετώπου υπέγραψε μυστική συμφωνία με τον αρχηγό των Φιλελευθέρων Θεμιστοκλή Σοφούλη. Η συμφωνία, που ζέμεινε στην ιστορία σαν “Σύμφωνο Σοφούλη - Σκλάβανα”, προέβλεπε ότι το ΚΚΕ θα έδινε ψήφο ανοχής στην κυβέρνηση των βενιζελικών κομμάτων και σε αντάλλαγμα... η χώρα θα γινόταν παράδεισος της δημοκρατίας έπειτα από μεταρρυθμίσεις που ξεκινού-

Αρθρο από τον Ριζοσπάστη, 19/5/1936

Τίτλος: Ανέλαβε χτες το υπουργείο εσωτερικών ο Σκυλακάκης, ένας από τους αρχηγούς του “Κυρ. Κράτους”

Λεζάντα γελοιογραφίας: Πάρε αυτό το κοκκαλάκι από τη θεσσαλονίκη. Κι αν έλθουν κατά δω εργάτες, θα τους περιποιηθεὶς βέβαια σαν βέρος... φιλεργάτης!

Κείμενο άρθρου (απόσπασμα): Ο συνταγματάρχης Σκυλακάκης είναι σήμερα ένα από τα εντατικά δρώντα στελέχη του ελληνικού φασισμού. Είνε από τους ιδρυτές της οργάνωσης “Εθνικόν Κυριαρχον Κράτος”, ο μυστικός Γενικός Αρχηγός των τριεψιλών της Ελλάδας και στενός συνεργάτης της φασιστικής φυλλάδας “Εστία”. Ο σύνδεσμός του με τον Μεταξά χρονολογείται από την εποχή των επιστρατικών συλλόγων των οποίων ήταν ένα από τα πιο δραστήρια και αιμοβόρα στελέχη. Στο 1923 τον βρίσκουμε επιτελάρχη του μεταξικού κινήματος των Γαργαλιδίου - Λεοναρδόπουλου (...)

Αυλικός αξιωματικός, έμεινε μετά τα κίνημα αυτό ένα από τα πιο αφοσιωμένα στελέχη της μοναρχίας και βρίσκεται αναμεμεγμένος σε όλες τις φιλομοναρχικές κινήσεις που γινόντουσαν τότε, όπως βρίσκεται αναμεμεγμένος και στα περισσότερα από τα αποτυχημένα κινήματα που οργάνωναν οι Παγκαλικοί μετά την πτώση της δικτατορίας του Πάγκαλου. Στο διάστημα αυτό εργαζόταν ως μπχανικός στην εργολοπτική εταιρεία “Αθηνά”, στην οποία παίζει μεγάλο ρόλο, γιατί καταφέρνει να προσκομίζει χάρις στις σχέσεις του με στρατοκρατικούς και πλουτοκρατικούς κύκλους κερδοφόρες δουλειές. Από τις σχέσεις του αυτές βρίσκεται και τα χρήματα για να ενισχύσει τις οργανώσεις των τριεψιλών, των οποίων κι έγινε ο γενικός αρχηγός. Την αρχηγία αυτή την κρατεί μυστική γιατί δεν σύμφερε ακόμη να φανερωθεί και οι οργανώσεις άλλωστε δεν καταφέρνουν να προκόψουν.

Στους κύκλους της “Εστίας” ήταν ο άνθρωπος ο ικανός να οργανώσει και να κατευθύνει και απολαμβάνει μεγάλη εκτίμηση. Γι' αυτό, όταν ιδρύεται η οργάνωση του “Εθνικού Κυριαρχου Κράτους”, αυτός είνε που αναλαμβαίνει την αρχηγία της. Η εποχή εκείνη χαρακτηρίζεται από μια εντατική εξόρμηση των φασιστικών στοιχείων. Εκδίδεται η εφημερίδα “Κράτος” για να διαδόσει τα φασιστικά συνθήματα. Πάλι ο Σκυλακάκης καλείται σαν καθοδηγητής της. Και τότε εμφανίζεται πια φανερά σαν η ψυχή των φασιστικών οργανώσεων. Αρθρογραφεί με την υπογραφή του, κάνει χονδροκομένη δημοκροπία, θορυβεί με όλες τις δυνάμεις του. Στην προσπάθειά του αυτή τον σεγκοντάρει πια “Εστία” και βοηθούν οι επιτελείς του, ανάμεσά στους οποίους πρώτος και καλύτερος ο Μίκης Μελάς, τοπικός αρχηγός των τριεψιλών της Αθήνας, αλλά όλη η προσπάθεια συναντά την αδιαφορία του λαού. Η εφημερίδα δεν μπορεί να σταθεί. Αρχίζουν τα τοσκώματα γιατί τα φιλά εξαντλήθηκαν και οι κεφαλαιούχοι δυσκολεύονται να δώσουν όλα, αφού η εφημερίδα δεν πουλά ούτε 500 φύλλα. Ο Σκυλακάκης αναγκάζεται να αποχωρήσει από τη διεύθυνση της εφημερίδας που κλείνει [...] λίγες βδομάδες αργότερα, αλλά μένει πάντα πια στην ηγεσία των φασιστικών οργανώσεων που διερμπνεύονται πια μόνον από την “Εστία”. Στο περιβάλλον ακριβώς της “Εστίας” βρίσκεται έχτοτε πρωτοπαλλήκαρο πάντα ο Σκυλακάκης και από και Εσπετάχθηκε υπουργός των εσωτερικών της κυβέρνησης Μεταξά.

σαν από τη μείωση της τιμής του ψωμιού και κατέληγαν σε γενική αμνηστία στους πολιτικούς κρατούμενους και κατάργηση της “Υπηρεσίας Αμύνης του Κράτους”.

Το ΚΚΕ έμεινε πιστό σε αυτή τη συμφωνία. Στις 6 του Μάρτη, ο αρχηγός των Φιλελεύθερων Θεμιστοκλής Σοφούλης εξέλεγκε πρόεδρος της Βουλής και ανέλαβε να σχηματίσει κυβέρνηση με τη στήριξη των βουλευτών του ΚΚΕ και ενώ οι διαφωνούντες δονούσαν το κτίριο με κραυγές του είδους “Κάτω η Κομμούνα” και “Εξα Βούλγαροι”. Όλα λοιπόν πήγαιναν κατ’ ευκήν και σύμφωνα με τις θεωρίες της κομμουνιστικής διεθνούς. Τα “όχι και τόσο” στοιχεία της ελληνικής αστικής τάξης είχαν πάρει το πάνω χέρι στη λυσσασμένη μάχη τους με τον φασισμό με τη βοήθεια του ΚΚΕ. Και το μόνο που απέμενε ήταν να ορκιστεί η αντιφασιστική κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου και η χώρα να περάσει στον παράδεισο της δημοκρατίας. Μόνο που υπήρχε ένα προβληματάκι: όπως θα δούμε παρακάτω, τα “όχι και τόσο” στοιχεία της ελληνικής αστικής τάξης στην πραγματικότητα δεν υπήρχαν.

5. Προς τη φασιστική δικτατορία III

Στην τελική ευθεία

Το σίγουρο τον Μάρτιο του 1936 ήταν πως το ελληνικό κράτος όδευε ολοταχώς προς τη φασιστική δικτατορία. Το ακόμη πιο σίγουρο ήταν πως οι αρμόδιοι όλο και περισσότερο συνειδητοποιούσαν πως, αν είναι να πετύχει η δικτατορία, αυτή πρέπει να γίνει από όλους μαζί. Το όχι και τόσο σίγουρο ήταν ποιος ακριβώς θα ήταν ο δικτάτορας και εκείνοι που θα τον πλαισίωναν. Οι υποψήφιοι δεν ήταν και λίγοι. Από τη μια ο Γεώργιος Κονδύλης που, όπως είδαμε πριν, ηττήθηκε νωρίς και πέθανε προδομένος. Από την άλλη ο “στρατιωτικός σύνδεσμος” και οι ομάδες των μοναρχικών αξιωματικών του στρατού που τώρα συγκεντρώνονταν γύρω από τον στρατηγό Παπάγο. Στο πλάι ο Ιωάννης Μεταξάς, άνθρωπος εγνωσμένης προσφοράς στον ελληνικό ιμπεριαλισμό και το στέμμα, παλιός πραξικοπηματίας, με αποδεδειγμένες δεξιότητες στο πολιτικό παρασκήνιο, αλλά με ελάχιστη δική του δύναμη. Στο βάθος ο βασιλιάς και οι αποφάσεις του. Στο ακόμη πιο βάθος οι θιύνοντες της ελληνικής αστικής τάξης, όπως τα συμφέροντα που βρίσκονταν πίσω από τον ελληνικό αστικό τύπο, η διοίκηση της Εθνικής Τράπεζας και όσοι έτρωγαν από την κονίστρα της κλπ.

Η ρευστότητα που επικρατούσε στα τέλη του Φλεβάρη και στις αρχές του Μάρτη του 1936 αποτυπώνεται στο ημερολόγιο του Μεταξά με τις εξής εγγραφές:

22 Φεβρουαρίου: Βλέπω να φεύγει κάθε όνειρο φιλόδοξο. Και αισθάνομαι ότι πρέπει να αρκεστώ με
ότι μας έδωσε ο Θεός στο σπίτι μας.

27 Φεβρουαρίου: Βράδυ εις β. [ενν. τον βασιλιά]. Μακρά συνδιάλεξις. Διστακτικός. Άλλα ἀγέται προς την λύσιν μου.¹²

Ο Μεταξάς δεν ήταν ο μόνος που είχε να προτείνει “την λύσιν του”. Στις 5 του Μάρτη του 1937, μία μόλις μέρα πριν το ΚΚΕ δώσει την ψήφο του στους Φιλελεύθερους, τα μέλη του “στρατιωτικού συνδέσμου” (εκείνοι που τον Οκτώβρη καραδοκούσαν στην λεωφόρο Κηφισίας) είχαν συγκεντρωθεί στο υπουργείο στρατιωτικών και ετοίμαζαν ό,τι συνήθως: πραξικόπημα. Μετά την συζήτηση, ο στρατηγός Παπάγος μετέβη στα ανάκτορα και ζήτησε από τον βασιλιά να εγκαταστήσει “δικτατορική κυβέρνηση της εμπιστοσύνης των ανακτόρων και του στρατού” γιατί η χώρα κινδύνευε από τη συνεργασία Βενιζελικών και κομμουνιστών. Σύμφωνα με τα όσα αφηγήθηκε αργότερα ο έμπιστος του Μεταξά I. Διάκος στον ιστορικό Γ. Δαφνή, ο βασιλιάς άκουσε τον Παπάγο “δίχως να σχολιάσει” και αμέσως μόλις έφυγε, έστειλε να φωνάξουν τον Μεταξά και τον όρκισε υπουργό των στρατιωτικών στη θέση του Παπάγου με σκοπό “να αποκαταστήσει την πειθαρχίαν” στο στράτευμα.

Οι ακριβείς διεργασίες μέσω των οποίων η ισορροπία του τρόμου των αρχών του 1936 κατέληξε στη λύση Μεταξά ίσως μείνουν για πάντα κρυφές. Το βέβαιο είναι ότι από τις 5 του Μάρτη και μετά, ο Ιωάννης Μεταξάς και η προετοιμαζόμενη δικτατορία του είχαν πάρει για τα καλά το πάνω χέρι. Στις 9 του Μάρτη, λίγες μέρες πριν το θάνατό της, η γηγεμονική φιγούρα του κόμματος των Φιλελευθέρων που άκουγε στο όνομα Ελευθέριος Βενιζέλος έστειλε στην Ελλάδα προς δημοσίευση την εξής επιστολή:

Δεν είναι ανάγκη να σου πω πόσο ζωηρά είναι η χαρά μου, διότι ο βασιλεύς απεφάσισε να πατάξῃ επί τέλους τας διηγεκτίς επεμβάσεις των στρατιωτικών παραγόντων, απομακρύνας από την κυβέρνηση τους Πατέρων και Πλατών και αναθέσας το υπουργείον των στρατιωτικών εἰς τον Μεταξάν ()¹³

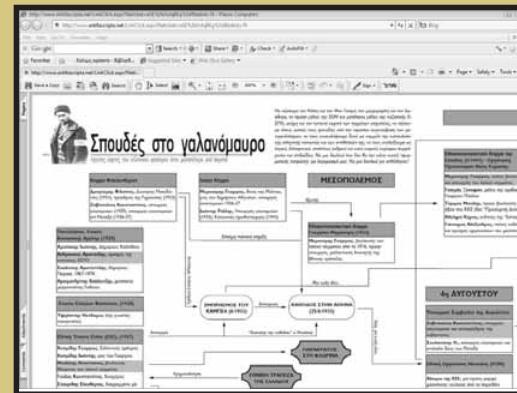
Η επιστολή τελείωνε με ένα ωραιότατο “Ζήτω ο βασιλεύς!”. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων και τα συμφέροντα πίσω του, (οι “όχι και τόσο” φασίστες που κατά ΚΚΕ θα έφερναν τη δημοκρατία στη χώρα), είχαν ταχθεί συντεταγμένα πίσω από τη “λύση” Μεταξά. Στις 11 του Μάρτη, ο Σοφούλης πέταξε τη συμφωνία με το ΚΚΕ στα σκουπίδια, επέστρεψε στον βασιλιά την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης και πρότεινε να ανατεθεί η διακυβέρνηση της χώρας στον Δεμερτζή με προϋπόθεση να παραμείνει υπουργός στρατιωτικών ο Μεταξάς. Η νέα κυβέρνηση Δεμερτζή με αντιπρόσδρο και υπουργό στρατιωτικών τον Μεταξά ορκίστηκε στις 14 του Μάρτη και σύνθεση παρεμφερή με την προηγούμενη: εδώ ο κουνιάδος του Παπαστράτου, εκεί ο μέτοχος της Εθνικής Τραπέζης και πάει λέγοντας.

Όταν λίγες μέρες αργότερα οι πιέσεις των περιστάσεων αποδείχθηκαν ανυπόφορες και ο Δεμερτζής πέθανε με τη σειρά του από ανακοπή καρδιάς¹⁴, ο βασιλιάς ανέθεσε στον Μεταξά την πρωθυπουργία. Στις 25 του Απριλίου η “υπηρεσιακή κυβέρνηση” με αρχηγό τον Μεταξά εξέθεσε στη βουλή τις προγραμματικές της δηλώσεις και “χειροκροτήθηκε από όλους” πληγι των βουλευτών του Παλλαϊκού Μετώπου. Στις 26 του Απρίλη η ναυαρχίδα του βενιζελισμού, το “Ελεύθερο Βήμα” του Χρήστου Λαμπράκη, κυκλοφόρησε με ύμνο για τον Μεταξά και την κυβέρνησή του. Στις 27 του Απρίλη η κυβέρνηση Μεταξά έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης από όλους πληγι του Παλλαϊκού Μετώπου. Με λίγα λόγια, η κυβέρνηση Μεταξά ήταν αυτό που θα λέγαμε σήμερα “οικουμενική κυβέρνηση γενικής αποδοχής που θα έβαζε τα πράγματα σε τάξη”, “οι πολιτικές δυνάμεις έδειχαν την υπευθυνότητα που χρειαζόταν ο τόπος” και πάει λέγοντας. Δεν αποτελεί και μεγάλη έκπληξη ότι στις 30 του Απρίλη η Βουλή αποφάσισε να αυτοκαταργηθεί εγκρίνοντας ψήφισμα με το οποίο διέκοπτε τις λειτουργίες της μέχρι τις 30 του Σεπτέμβρη και επέτρεπε στην κυβέρνηση να κυβερνά στο μεταξύ με διατάγματα.

Ακριβώς τρία χρόνια μετά, αδιαφωτισθήτηκος δικτάτορας πλέον, μιλώντας στην Καλαμάτα, ο Μεταξάς δεν μπόρεσε να αντισταθεί σε μια κάπως ειρωνική ιστορική αναδρομή στα γεγονότα που συζητάμε:

ο θάνατος του αειμνήστου Δεμερζή με έφερεν εις την θέσιν του Πρωθυπουργού. Και το περίεργον, το οποίον συνέβη τότε, και το οπόιον αποδεικνύει πόσαν το καθεστώς της 4ης Αυγούστου ήταν

Στο δίκτυο

Οι μάγοι των υπολογιστών που διασκειρίζονται το site των εκδόσεων Antifa Scripta τα κατάφεραν επιπέλους να ανεβάσουν στο διαδίκτυο όλες τις συνέχειες της μόνιμης στήλης που αναμφίβολα διαβάζετε ανελλιπώς (antifascripta.net > Προηγούμενα τεύχη > Διαλέξτε τεύχος). Οπότε βρισκόμαστε μπροστά σε άλλη μια μεγάλη στιγμή της μεταφορητικής τεχνολογίας! Χάρη στα καλώδια οπτικών ινών και την πληροφοριοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, μπορείτε τώρα να ανατρέξετε σε όλες τις ανακρίβειες που έχουμε γράψει κατά καιρούς και να αποφανθείτε μόνοι σας αν τελικά κολλάνε μεταξύ τους ή όχι, αν αυτοί που τα γράφουν όλα αυτά μαθαίνουν από τα λάθη τους ή είναι για ντιπ στούρνοι, καθώς και αν τελικά η ιστορία επαναλαμβάνεται ως φάρσα, ως τραγωδία... ή έστω ως κακής ποιότητας υπερρεαλιστική ποίηση. Στη φωτό ο «Χάρτης του Ελληνικού Φασισμού στον Μεσοπόλεμο» από το τεύχος 17. Έχει ήδη βγει κάπως off, αλλά ακόμη έχει την πλάκα του.

και είναι αναγκαίον εις την χώραν και τας ανάγκας αυτής ήτο το εξής: εμέ με γνώριζαν όλοι από ετών ότι ήμουν αντικονοβουλευτικός, εμέ με εγνώριζαν όλοι ότι ήμουν εχθρός των κομμάτων. Και όμως, όταν παρουσιάσθην πρωθυπουργός μέσα εις την Βουλήν εκείνην, χωρίς καμίαν βίαν, χωρίς καμίαν πίεσιν, μου έδωκαν όλοι, πλὴν κομμουνιστών, όλοι οι άλλοι ψήφον εμπιστούντης. Και όχι μονάχα τούτο, αλλά και μου εψήφισαν το πρόγραμμα, το οποίον είναι επάνω κάτω εκείνο το οποίον εφαρμόζομεν τώρα (...)¹⁵

“Περίεργον”; Όχι και τόσο! Στο πρόσωπο του Μεταξά και του συστήματος της 4ης Αυγούστου, η ελληνική αστική τάξη (οι “πιο” φασίστες και οι “όχι και τόσο” φασίστες αντάμα) είχε αποφασίσει την “αναγκαία” πολιτική και ιδεολογική μορφή με την οποία θα πορευόταν στο σφαγείο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Στους μήνες που ακολούθησαν την αυτοκατάργηση της βουλής, και ενώ οι τελευταίοι απελπισμένοι αγώνες του προλεταριάτου πνίγονταν στο αίμα, η ελληνική αστική τάξη μόνοιαζε όσο ήταν δυνατόν και προετοιμαζόταν για την οριστική επιβολή της δικτατορίας.

Πράγματι, αν κοιτάξει κανείς από πιο κοντά, μπορεί να δει την επούλωση αρκετών πληγών που είχαν ανοίξει στο σώμα της ελληνικής ελίτ από τη λυσσασμένη μάχη των περασμένων ετών. Στις 18 του Μάη για παράδειγμα, λίγες μόρες μετά από τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης στα οποία θα αναφερθούμε στην επόμενη συνέχεια, στη νευραλγική θέση του υπουργού των εσωτερικών διορίστηκε ένας παλιός μας γνώριμος, ο Θεόδωρος Σκυλακάκης. Ο Σκυλακάκης ήταν αντιβενιζελικός συνταγματάρχης και παλιός συναγωνιστής του Μεταξά στο αποτυχημένο πραξικόπεμπτο του 1923. Το 1934 είχε εμφανιστεί ως αρχηγός της ναζιστικής οργάνωσης “Εθνικό Κυριάρχο Κράτος” και εκδότης της βραχύβιας εφημερίδας “Κράτος”. Σύμφωνα με τους φασιστολόγους του Ριζοσπάστη, πίσω από την οργάνωση βρισκόταν “οι τραπεζίτες αδερφοί Λοβέρδοι (της Λαϊκής τράπεζας), ο υποδιευθυντής της Εθνικής Τράπεζας Κορυζής, οι αδερφοί Κύρου της Εστίας ο εφοπλιστής Σταθάτος, οι αδερφοί Κουρκουλάκοι, παλιοί τριεψιλήτες ηγέτες” αλλά και ο Γ. Φεσσόπολος, πρώτος διοικητής των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών. Όπως θυμόμαστε, η εφημερίδα “Κράτος” είχε περάσει το δεύτερο εξάμηνο του '34 αποκαλύπτοντας και καταγγέλοντας με ιερή οργή τις ύποπτες δουλειές της Εθνικής Τράπεζας με πρόσωπα όπως ο Μποδοσάκης και ο Κανελλόπουλος. Κι όμως! Καθώς φαίνεται, στο υπουργικό συμβούλιο του καλοκαιριού του 1936, τα συμφέροντα πίσω από τον Σκυλακάκη κατάφερναν να συνυπάρχουν με τους πάλαι ποτέ άσπονδους εχθρούς τους.

Προφανώς γιατί είχαν επιτέλους αποφασίσει ότι υπήρχαν σοβαρότεροι κοινοί εχθροί. Ως υπουργός εσωτερικών ο Σκυλακάκης εξαπέλυσε κύμα συλλήψεων και εκτοπίσεων, απάντησε με τα όπλα σε όποια απεργία έλαβε χώρα από το Μάη του '36 και μετά, διέλυσε τις δημοσιοϋπαλληλικές οργανώσεις και συνέλαβε τους ηγέτες τους. Εν τω μεταξύ το πολιτικό προσωπικό του ελληνικού κράτους αντικαθίστατο μέχρι τον βαθμό του νομάρχη με σαφή προσπάθεια να συμπεριληφθούν και οι βενιζελικοί. Ήταν παραπάνω από προφανές ότι η χώρα όδειος προς την δικτατορία. Και η προοπτική αντιμετωπίζοταν από το πολιτικό προσωπικό της χώρας με έκδηλη ανακούφιση. Στις 29 του Ιούνη ο βενιζελικός στρατηγός Πλαστήρας, “μαύρος καβαλάρης” του ελληνικού ιμπεριαλισμού και επίδοξος πραξικοπηματίας επί δεκαπενταετία, τοποθετήθηκε σε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης ως εξής:

Κατά τάς ημέρας αυτάς διαδίδονται πολλά περί εγκαθιδρύσεως εις την Ελλάδα δικτατορίας εκ μέρους των κυβερνώντων σήμερον. Θα ήτο αλήθεια ευχής έργον αν ήτο δυνατόν να πραγματοποιηθεί η ίδεα αυτή το ταχύτερον, διότι πιστεύω, όπως πάντοτε και τώρα, ότι μόνο μία θητική αφατρίστος δικτατορία είναι δυνατόν να σώσει τη χώρα από την πλήρην αποσύνθεσιν που την οδηγεί ακατασχέτως ο άθλιος ανταγωνισμός των πολιτικών παρατάξεων. Εάν το σημερινόν καθεστώς έχει προσανατολισθεί προς τοιαύτην κατεύθυνσην και αισθάνεται ότι έχει εις τους κόλπους του τα απαράτητα στοιχεία και τον άνδρα ο οποίος θα αποτελέσει τον ιθύνοντα νουν και θα έχει την Ικανότηταν και την δύναμιν να άρει εκ του μέσου τας αιτίας αι οποία κρατούν τον λαόν εις δύο συγκρουόμενας μερίδας δεν πρέπει ουδ' επί στιγμήν να διστάσει, διότι οι καιροί ου μενετοί.

Την ίδια στιγμή ο γιος του Βενιζέλου Σοφοκλής συναντιόνταν με τον Μεταξά στην Εκάλη έπειτα από μεσολάβηση του “παλιού του φίλου από τη σχολή Ευελπίδων” Σκυλακάκη. Εξασφάλιζε το “αφατρίαστον” υποσχόμενος υποστήριξη στην επερχόμενη δικτατορία για λογαριασμό των Βενιζελικών και λάμβανε την υπόσχεση να διοριστεί ο ίδιος στη θέση του αντιπροέδρου της κυβέρνησης.¹⁷ Κι έτσι συμβολικά, αντίθετα απ' ό,τι λέγεται περί “περιθωριακότητας του φασιστικού φαινομένου στην Ελλάδα”, η τελική συνεννόηση των φατριών της ελληνικής αστικής τάξης έγινε με τη μεσολάβηση ενός κλασικού εκπρόσωπου του ελληνικού ναζισμού.

Κατά τα άλλα, μπορεί το “τέλος των άθλιων ανταγωνισμών” να ήταν κάπως πιο μουλωκτό απ' όσο του άξιζε, αλλά ήταν αποτελεσματικό. Όταν τελικά ήρθε η νύχτα της Τετάρτης του Αυγούστου, τίποτα στην Αθήνα δεν έδειχνε ότι είχε συμβεί κάτι το εξαιρετικό. Στην πλατεία Συντάγματος τα καφενεία ήταν γεμάτα κόσμο. Την ίδια ώρα η Ειδική και η Γενική Ασφάλεια κύκλωναν σπίτια και ολόκληρα τετράγωνα και τα κρατητήρια γέμιζαν με υπόπτους. Η ελληνική αστική τάξη είχε καταλήξει στη μορφή με την οποία θα όδειος προς τον Δευτέρο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ήταν η μεγαλύτερη ως τα τότε στιγμή του ελληνικού φασισμού. Πράγμα που πάντως δε λέει και πολλά γιατί όπως έδειξαν τα όσα ακολούθησαν, το πηγάδι που άνοιγε εκείνη τη νύχτα δεν είχε πάτο.

Σημειώσεις

- Αυτό το συχνά χρησιμοποιούμενο απόσπασμα είναι από το G. Demetrov, *The Fascist Offensive and the Tasks of the Communist International in the Struggle of the Working Class Against Fascism, Main Report delivered at the Seventh World Congress of the Communist International*, κατεβασμένο από τη διεύθυνση www.marxists.org.
- Για την εμφάνιση των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών μπορεί να δει κανείς το “Ο χαφίές ως καινοτομία”, που περιλαμβάνεται σε δύο μέρη στα τεύχη 14 και 15.
- Για την εμφάνιση των φασιστικών οργανώσεων μπορεί να δει κανείς τα τεύχη 15, 16 και 17.
- Για τους εργατικούς αγώνες στη δεκαετία του '20 μπορεί να δει κανείς το “Εργατικοί αγώνες στον απόχρο της συντριβής του ελληνικού στρατού στην Μικρά Ασία”, στο τεύχος 13. Για τους εργατικούς αγώνες στη δεκαετία του '30 μπορεί να δει κανείς το Δ. Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1932 - 1936)*, ένα βιβλίο που παρουσιάζεται στον αναγνώστη σαν ατέρμονος κατάλογος απεργιών και κρατικής καταστολής.
- Αρχική πηγή ο Απολογισμός Εργασιών της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδας του 1931 (1932). Το απόσπασμα από το N. Ψυρούκης, Ο Φασισμός και η 4η Αυγούστου, Β' Έκδοση, 1994 (Α' έκδοση 1966).
- Άλλη σχεδόν μόνιμη παρουσία είναι εκείνη του υποδιοκτητή της Εθνικής Αλέξανδρου Κορυζή. Για ορισμένα σύντομα βιογραφικά στοιχεία του I. Δροσόπουλου καθώς και για το σκάλωμα που είχε φέρει η βραχύβια φασιστική εφημερίδα “Κράτος” με την πάρτη του και τους προστατευόμενούς του επικειμενίτες, μπορεί να δει κανείς το “Δυο Μήνες του '34” στο τεύχος 19 (11/2010).
- Σχετικά δείτε “Η Πορεία προς τον Πόλεμο” μέρος Α' και Β', στα τεύχη 21 και 22.
- Αυτή η απόρρητη έκθεση συντάχθηκε τον Οκτώβριο του 1935 και φέρει την υπογραφή των Γενικών επιτελίων Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας και των αρχηγών των τριών όπλων, αντιστράτηγου Α. Χασαπίδη, αντιναύαρχου Δ. Οικονόμου και σμήναρχου Π. Γαζή. Βρίσκεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.
- Το καρτέρι με το αυτοκίνητο παρατίθεται στο Γ. Δαφνής, Η Ελλάς μεταξύ Δύο Πολέμων, Ίκαρος 1974 (Α' Έκδοση 1954). Η κυβερνητική ανακοίνωση παρατίθεται στο Σ. Λιναρδάτος, Πώς εφτάσαμε στην 4η Αυγούστου, Θεμέλιο 1988 (Α' έκδοση 1966). Τα αποσπάσματα σε εισαγωγικά από εδώ και πέρα προέρχονται από τα δύο αυτά βιβλία, εκτός από εκεί που αναφέρεται διαφορετικά.
- Ο πάλι ποτέ “παλιοσακαράκας” πέθανε δυο μήνες μετά, στις 31 Ιανουαρίου του 1936, πιθανότατα από το κακό του.
- Προφανώς είχε κυλήσει πολύ νερό στ' αυλάκι από τότε που το κόμμα δήλωνε ότι κάθε εθνικός πόλεμος είναι ιμπεριαλιστικός και πρέπει να μετατρέπεται σε “ταξικό και εμφύλιο”. Για τις σχετικές θέσεις του ΚΚΕ μόλις ένα χρόνο πριν, μπορεί να δει κανείς τη μπροσούρα “Φασισμός, Πόλεμος και Ενιαίο Αντιφασιστικό μέτωπο” που βρίσκεται στο site antifascripta.net > Βιβλιοθήκη > Γαλανόμαυρο. Για μια αναλυτικότερη ματιά στη σταλινική στροφή του ΚΚΕ μπορεί να δει κανείς το “Το Σαφύρι και το Δρεπάνι νέους φίλους τώρα κάνει” στο τεύχος 18.
- Εγγραφές στον 4ο τόμο του ημερολογίου του Μεταξά. Αναφέρονται πιο στο Σ. Λιναρδάτος, 4η Αυγούστου, Θεμέλιο 1988 (Α' έκδοση 1966).
- Επιστολή Βενιζέλου προς P. Ρούφο, 9/3/1936.
- Ενδεικτικά της λύσης με την οποία γινόταν τα πλακώματα στο εσωτερικό της ελληνικής αστικής τάξης κατά τη διαμόρφωση της “τελικής λύσης” είναι το γεγονός ότι στο πρώτο εξάμηνο του 1936 τέσσερις από τους εμπλεκόμενους (Κονδύλης, Τσαλδάρης, Βενιζέλος, Δεμερτζής) πέθαναν από ανακοπή καρδιάς. Ότι μπορεί να συνέβη και καμιά βολική δηλητηρίαση πέρασε βέβαια από το μυαλό μας, αλλά ποιος μπορεί να το αποδείξει;
- Λόγος στην Καλαμάτα 4/1939.
- “Δυο μήνες του '34” στο τεύχος #19.
- Το επεισόδιο έχει αφηγηθεί ο ίδιος ο Σοφοκλής Βενιζέλος στην εφημερίδα “Έλευθερία” του Παρισιού. Το άρθρο παρατίθεται ολόκληρο στο Σ. Λιναρδάτος, “Πώς εφτάσαμε...”, όπως πριν. Ελπίζουμε καθώς διαβάζετε αυτές τις γραμμές να το έχουμε ανεβάσει στη Βιβλιοθήκη του site: antifascripta.net > Βιβλιοθήκη > Γαλανόμαυρο.